Magdalena Młodawska
Andrzej Betlej
Instytut Historii Sztuki UJ
Kraków

KOŚCIOŁY O PALLADIANIZUJĄCYCH FASADACH W DAWNYM WOJEWÓDZTWIE PODOLSKIM I KIJOWSKIM[1]

W r. 1996 Jerzy Kowalczyk opublikował obszerne opracowanie poświęcone kościołom późnobarokowym na terenie dawnej diecezji kijowskiej, w którym zwrócił uwagę na kościół parafialny w Starej Kotelni (il. 1). Szczególnie zainteresowało go efektowne rozwiązanie fasady o artykulacji złożonej z dwóch nakładających się na siebie porządków i charakterystyczną wewnętrzną arkadą[2]. Dzięki inwentaryzacji przeprowadzonej w latach 1999–2000 przez Koło Naukowe Studentów Historii Sztuki UJ, udało się wyróżnić zwartą grupę świątyń o bardzo zbliżonych fasadach na terenie dawnych województw podolskiego i kijowskiego. W ich elewacjach frontowych zastosowano schemat oparty na przenikaniu się porządków architektonicznych, z dodaną wewnętrzną arkadą na osi, bądź schemat, gdzie występuje tylko jeden, wielki porządek, wzbogacony jedynie o wspomnianą arkadę. Do grupy można zaliczyć kościoły parafialne w Starej Kotelni, Mańkowcach (il. 2), Ostróżku Wielkim (il. 3), Toporach (il. 4), Berdyczowie (il. 5) oraz w Iwankowie (il. 6). Wszystkie budowle powstały w ostatniej ćwierci w. XVIII i na początku w. XIX. Niniejszy komunikat ma za zadanie przybliżyć tę nieznaną dotąd, a jednorodną stylistycznie grupę budowli.

Literatura poświęcona wymienionym kościołom jest praktycznie znikoma. Poza wspomnianym opracowaniem Jerzego Kowalczyka, traktującym o kościele w Kotelni, krótkie informacje odnajdujemy jedynie w *Słowniku Geograficznym, Dziejach rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* Romana Aftanazego i ukraińskim katalogu zabytków.

Najstarszym w grupie jest kościół parafialny p.w. Św. Antoniego Padewskiego w Starej Kotelni (il. 1), ufundowany przez Antoniego Pruszyńskiego[3]. Budowę rozpoczęto w r. 1781, kościół konsekrowano w r. 1783[4]. Jest to budowla trójnawowa, trójprzęsłowa, z głębokim prezbiterium zamkniętym trójbocznie, do którego przylegają dwa kwadratowe aneksy. Fasada złożona jest z dwóch nakładających się na siebie porządków. System wielkoporządkowy tworzą pary pilastrów o jońskich kapitelach dźwigających wyłamujące się pod nimi belkowanie z trójkątnym, profilowanym szczytem. System „małego" porządku sięgający połowy wysokości fasady został

---

[1] Niniejszy komunikat powstał w oparciu o pracę seminaryjną Magdaleny Młodawskiej napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Adama Małkiewicza na seminarium sztuki nowożytnej w IHS UJ, w roku akademickim 1999/2000.

[2] J. Kowalczyk, *Późnobarokowe kościoły i klasztory diecezji kijowskiej i dekanatu bracławskiego*, [w:] *SKW*, t. 3, red. J.K. Ostrowski, Kraków 1998, s. 29.

[3] Na temat kościoła w Starej Kotelni zob. *SGKP*, t. 4, Warszawa 1883, s. 492; *Pamiatniki gradostroitiel'stwa i architektury Ukrainskoj SSR.*, t. 2, 1985, s. 147; *Schematyzm diecezji żytomierskiej*, Żytomierz 1995, s. 20; Kowalczyk, *Późnobarokowe...*, s. 29; J. Skarbek, *Parafie, filie, kaplice i klasztory w Cesarstwie Rosyjskim w połowie XIX wieku*, t. 1, cz. 1, Lublin 2000, s. 60.

[4] OAH–Ż, 176–51–8, wizytacja diecezji łucko-żytomierskiej z r. 1819.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
HEIDELBERG
http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/skw2003/0127